

DEMOGRAFIA

pàg. 78-83

Els estrangers a la Lleida de 1791-93

Strangers in Lleida
from 1791 to 1973

Santi Arbós
filòleg (CECS)

RESUM

Després d'estudiar els estrangers presents a la ciutat de Lleida el 1791, ampliem ara aquesta investigació al període 1791-93, fixant-nos en les variacions existents i eixamplant les variables a estudi, principalment cap a l'àmbit familiar (esposes i fills) i l'arrelament.

PARAULES CLAU

Lleida, emigració, onomàstica, estrangers, llengua.

ABSTRACT

After studying the foreigners present in the city of Lleida in 1791, we now extend the research between 1791-93 period, paying special attention to the existing variations and widening the variables to study, mainly towards the family field (wives and children) and rooting.

KEYWORDS

Lleida, emigration, onomastics, foreigners, language.

Continuant amb el treball publicat sobre els estrangers a Lleida de 1791 (ARBÓS 2018), ampliem aquest estudi a tot el període 1791-93. Ens preguntarem per què apareixen en aquest moment aquestes dades i en cercarem la contextualització en el moment històric. També farem especial incís en l'element femení, les dones dels estrangers, i els seus fills, i en quina mesura poden constituir elements d'arrelament a la ciutat. En aquest darrer aspecte ens fem ressò dels anys que porten vivint a Lleida i sobre si manifesten la voluntat o no de ser súbdits del rei espanyol.

EL CONTEXT HISTÒRIC

Com a conseqüència bàsicament de la Revolució Francesa i de la por de les autoritats que les noves idees es poguessin expandir a través dels francesos que vivien aquí, el 20 de juliol de 1791 es promulga una reial cèdula per elaborar «matrículas de los extranjeros residentes en estos reinos con distinción de transeúntes y domiciliados». Els domiciliats, previ jurament de fidelitat a la religió catòlica —que era la creença que professaven tots els estrangers de Lleida en aquest període— i al rei, podrien romandre a l'estat i desenvolupar les activitats laborals o de negocis sense restriccions, és a dir, a la pràctica —teòricament— esdevien espanyols de ple dret. En canvi, els transeünts no podien exercir «ni artes liberales, ni oficios mecánicos [...] criados y dependientes» (GONZÁLEZ 1997: 105).

A partir de 1792, es produeix una arribada massiva de francesos, sobretot clergues que no havien volgut jurar la constitució civil del clergat, amb els problemes consegüents (GONZÁLEZ 1997: 107-108). L'execució de Lluís XVI (21 de gener de 1793) va provocar un deteriorament de les relacions entre els estats espanyol i francès, i és l'origen de la Reial Provisió de 4 de març de 1793, on s'ordena l'expulsió de tots els francesos no domiciliats (GONZÁLEZ: 108).

EVOLUCIÓ DEL NOMBRE D'ESTRANGERS A LLEIDA

El nombre d'estrangers en el període que estudiem és molt estable. El 1791 (ARBÓS 2018) eren 63 individus que van augmentar a 69 el 1792 (3 baixes i 9 altes), per baixar lleugerament a 67 el 1793 (2 baixes dels arribats l'any anterior). Això representava aproximadament entre el 0,6% i el 0,7% d'una població que

llavors se situava entorn dels 10.000 habitants. Per comparar, en aquells moments el col·lectiu estranger present a l'Estat espanyol era de 26.504 persones,¹ el 0,27% (SALAS i JARQUE 1988: 989), i, el 2018, el percentatge de població estrangera de la ciutat de Lleida és del 18,14%.² Només pel que fa al col·lectiu francès, a Barcelona el 1788 es detecten uns 200 francesos sobre una població d'unes 100.000 persones (MOREU-REY 1959: 38), el que representaria aproximadament un 0,2% del total, enfront d'un 0,5% a la ciutat de Lleida.

Si ens remetem *grosso modo* als estats actuals, trobem entre la població immigrada representants de França, Itàlia, Suïssa, Portugal, Bèlgica i Alemanya (Taula 1).

	1791	1792	1793
França	48 (76,19%)	52 (75,36%)	52 (77,61%)
Itàlia	10 (15,87%)	12 (17,39%)	10 (14,93%)
Suïssa	2 (3,17%)	2 (2,90%)	2 (2,99%)
Portugal	1 (1,59%)	1 (1,45%)	1 (1,49%)
Bèlgica	1 (1,59%)	1 (1,45%)	1 (1,49%)
Alemanya	1 (1,59%)	1 (1,45%)	1 (1,49%)
Total	63 (100%)	69 (100%)	67 (100%)

Taula 1. Nombre d'estrangers a Lleida segons els estats actuals en el període 1791-93. Elaboració pròpia.

La mitjana de les estades dels estrangers a Lleida l'any 1791 es trobava entre els 17 i els 18 anys, tenint en compte que n'hi havia que ja feia cinquanta anys que hi vivien i d'altres que només feia un parell de mesos. En aquest any, 62 estrangers es van declarar domiciliats i només un consta com a transeünt, el confiter Joseph Brun de Torí. I tots es documenten com a residents a Lleida, llevat de Juan Talega, que sembla que ho sigui a Saragossa.

Els estrangers a la Lleida de 1792

Hi ha tres baixes respecte el 1791 (Joseph Brun, Jorge Moria i Pedro Moria) i nou altes:³

- **Bergantino, Felipe.** *Bergantino* és cognom italià, amb presència important avui en dia a Pulla, Campània, Piemont, Laci i Llombardia.⁴

¹ Distribuïdes en 13.907 francesos, 6.951 italians, 2.686 portuguesos, 1.398 alemanys, 958 maltesos i 604 d'altres països.

² Institut d'Estadística de Catalunya: <https://www.idescat.cat/poblacioestrangera/?b=10&geo=mun:251207> (consulta 22-03-2019).

³ Arxiu Municipal de Lleida (AML), Estadística. Censos i enquestes, carpeta 1792: «Matrícula de extranjerios», caixa 1607. Llista d'estrangers.

⁴ Per a la distribució dels cognoms italians usem, si no s'indica el contrari, <http://www.cognomix.it/mappe-dei-cognomi-italiani> (consulta 22-03-2019).

- **Buboy, Gerónimo.** Com a *Bubois* es localitza històricament a la meitat nord de l'estat francès; en la forma *Buboy*, menys freqüent, té una certa presència en zones bretones. Actualment, sembla que està extingit.⁵
- **Dupuy, Juan.** La matrícula d'estrangers d'aquest any ens diu que és francès i solter. El cognom *Dupuy* està estès per tot l'estat francès, però té màxims en la zona occitana de Gironda, Dordonya, Corresa, Alta Viena i Alta Garona.
- **Guillelmeti (?), Joseph.** Deu ser el cognom *Guglielmetti*, a hores d'ara amb presència important a Piemont, Emília-Romanya i Llombardia, a la zona de parles gal·loitàliques.
- **Lacur, Juan.** Francès i solter, el 1792. Deu tractar-se en origen del cognom *Lacour* o *Lacourt*. En la forma *Lacour* es troba estès per tot el territori i, en zona occitana, és característic de la Dordonya. En la forma *Lacourt* més aviat és cosa de Tarn, Alta Garona i Gers o del nord de l'estat. Sembla que com a *Lacur*, històricament, es podia localitzar a la Mosel·la.
- **Leger, Lazeron.** *Leger* és cognom francès bastant estès, bàsicament de la meitat nord i amb presència reduïda a Occitània.
- **Manteleti, Pedro Antonio.** Té tot l'aspecte de ser italià. Actualment en localitzem alguns de similars: *Mantellini*, *Mantellato*...
- **Notè, Estevan.** Francès, segons la matrícula d'estrangers de 1793. El cognom *Note* té el nucli més important al departament del Nord i, en zona occitana, a l'Alta Garona i Gers. *Notte* també correspon principalment a la zona septentrional francesa.
- **Tesàn, el Barón de.** Potser es refereix a la població de Tésan de las Corbières (fr. Thézán-des-Corbières) al departament occità d'Aude, en la zona del dialecte llenguadocià. El 1793, aquest individu consta com a «refugiado» i s'especifica que «nada ha jurado ante mí».⁶

Pel que es dedueix d'aquestes dades, en principi sembla que es produeix la incorporació de sis súbdits del regne de França i de tres persones provinents de l'àrea italiana.

Els estrangers a la Lleida de 1793

Només es produeixen dues baixes respecte a l'any 1792, Felipe Bergantino i Pedro Antonio Manteleti, tots dos de terres itàliques.⁷

ESTAT CIVIL DELS ESTRANGERS DE LLEIDA EL 1791

Coneixem l'estat civil dels 63 estrangers que vivien a Lleida el 1791 (3 vidus, 27 casats i 33 solters). Aproximadament, el nombre de casats més els que ho havien estat s'igualen amb el dels solters.

Pel que fa a la procedència de les esposes, sabem que 14 són estrangeres, de les quals 8 resideixen fora, i 12 són de l'estat espanyol. La immensa majoria d'aquestes, fins a 10, són catalanes, especificant-se a més que 2 són de Lleida. També es documenta una gallega, una espanyola i una d'origen desconegut. Pel que fa als fills dels estrangers de la Lleida de 1791,⁸ en documentem 32, la major part de mares estrangeres residents o no residents a la ciutat (Taula 2).

	Núm. d'estrangers	Origen de les esposes	Núm. de fills
Casats	27 (42,86%)	Estrangeres residents: 6 (20%)	12 (37,50%)
		Estrangeres absents: 8 (26,67%)	9 (28,12%)
		Catalunya: 10 (33,33%)	5 (15,63%)
		Espanya: 2 (6,67%)	0
		Desconegut: 1 (3,33%)	2 (6,25%)
Solters	33 (52,38%)	-	-
Vidus	3 (4,76%)	Desconegut: 3 (10%)	4 (12,50%)
Totals	63 (100%)	30 (100%)	32 (100%)

Taula 2. Estat civil, origen de les esposes i nombre de fills dels estrangers a Lleida el 1791. Elaboració pròpia.

Agafant aquestes dades amb el valor que puguin tenir ja que només deuen tenir en compte els fills vius en aquell moment, observem que les estrangeres residents tenen una mitjana de 2 fills, 1,5 les d'origen desconegut, 1,125 les estrangeres absents, 0,5 les catalanes i 0 les espanyoles. Amb totes les reserves, aquestes dades poden indicar que els matrimonis amb dones del país de procedència es realitzaven a una edat més primerenca, la qual cosa propiciava un nombre més elevat de fills, mentre que les unions amb dones del país de recepció eren més tardanes

⁵ Per a la distribució dels cognoms francesos usem, si no s'indica el contrari, <http://www.geopatronym.com/> i <https://www.geneanet.org/> (consulta 22-03-2019).

⁶ AML, Estadística. Censos i enquestes, carpeta 1793: «Matrícula de extranjeros», caixa 1607. Llista d'estrangers.

⁷ *Ibidem*.

⁸ AML, Estadística. Censos i enquestes, carpeta 1791: «Matrícula de extranjeros», caixa 1607. Llista d'estrangers.

i, segurament, a vegades amb viudes, cosa que provocaria una fertilitat més limitada.

Les esposes dels estrangers de Lleida de 1791⁹

- **Arlè, Teresa.** Catalana, casada amb Luis Arlè de Perona (França), sense fills. Segurament, aquest no és el seu cognom original sinó que l'hauria agafat del marit.
- **Balós, Juana.** Veïna de Mairac (Òlt, França), casada amb Pedro Juan Lacosta, de la mateixa població, amb dos fills. En una llista auxiliar es diu que és de «Sta. Coloma de Francia», potser indicant la població de Senta Colomba (fr. Sainte-Colombe), també al departament d'Òlt. També documentem la forma *Valós*.
- **Berdie, Maria.** De Lleida, casada amb Estevan Moliné de Bonac (França), sense fills. També documentada com a *Verdié*.
- **Besol, Margarita.** Resident a Sant Projet de Salèrn (Cantal, França), casada amb Pedro Moria, de la mateixa població. Un fill del matrimoni resideix a Lleida amb el pare.
- **Boronat, Tecla.** Catalana, casada amb Juan Bautista Giralte de Martini (Valais, Suïssa), tenen un fill.
- **Doña...** [no hi consta el nom] Casada amb Dn. Jayme Rodou, amb dos fills.
- **Duguena, Francisca.** «De Mons en Flandes»¹⁰ casada amb Gaspar Duoigt d'Andermatt (Uri, Suïssa) i residents ambdós a Lleida i sense fills. És l'únic matrimoni entre estrangers de diferents nacionalitats que hem constatat. Actualment, Mons és una vila francòfona de la regió valona de Bèlgica que havia estat la capital del comtat d'Hainaut, sota control austríac entre 1713 i 1795. Aquí hem d'entendre *Flandes* en un sentit ampli, equivalent als Països Baixos regits pels Habsburgs.
- **Ferli, Bernarda.** Gallega, casada amb Pedro Banderlebech, de Gant (Flandes, Bèlgica), sense fills.
- **Fondevila, Antonia.** Catalana, casada amb Bernardo Bertran Lanusa, de Montsegur (França), sense fills. Potser d'Àger (Noguera).
- **Garcia, Paula.** De Lleida, casada amb Jayme Viñau, de Bonac (França), sense fills.
- **Gelós, Juana.** D'Arudi, casada amb Estevan Baiget, de Vièla; dues poblacions properes dels Pirineus Atlàntics francesos. Tenen tres fills.
- **Gili, Mª Teresa.** Espanyola, «de Llusas de España», casada amb Antonio Casablanca, de Lumiu (Còrsega),

sense fills. Hi ha dos pobles amb el nom de Lluçars, un a la Noguera i l'altre a la Baixa Ribagorça, a la Franja de Ponent. Ens inclinem per aquest darrer, municipi de Tolba, ja que s'indica que aquesta dona és espanyola i no catalana, tot i que devia ser catalanoparlant. Potser aquesta aparent incongruència de ser catalanoparlant i no ser del Principat estricte va provocar que la consideressin espanyola simplement.

- **Jorna, Bàrbara.** Sabem que és «Vz^a de la isla de Sn. Julio», casada amb Pasqual Morana, de Pavia (Llombardia), sense fills. La Isola de San Giulio (Fig. 1) es troba al llac Orta (Piemont), municipi d'Orta San Giulio (Òrta en piemontès i llombard), en la zona fronterera entre el piemontès i el llombard, modalitats totes dues gal·loitàliques. Fig. 1.

Fig. 1. La Isola de San Giulio (fotografia de David Mark a Pixabay).

- **Lacoma, Marta.** Resident a Arudi (Pirineus Atlàntics, França) i casada amb Juan Basát, de la mateixa població; tenen dos fills.
- **Mirambell, Margarita.** Catalana de Barcelona, casada amb Luis Bacon, de Samatan (Gers, França), tenen un fill.
- **Moria, Antonia.** Veïna de Drujac (Cantal, França), casada amb Juan Corboles, també de Drujac, sense fills.
- **Murio, Inés.** Habitant a Sales, amb una filla, i casada amb Juan Dufayet, de Bellera (segurament de Cantal, França), tenen un fill.
- **Noble, Baleria.** De Crusinallo (Omegna, Piemont, Itàlia), casada amb Juan Torra, de la mateixa localitat, amb dos fills. També podria ser que fos originària de Milà.
- **Pelegrí, Antonia.** Catalana, de Vinaixa (Garrigues), casada amb Gerónimo Veriera, de Sèrra (Sant Cirgue de Malbèrt, Cantal, França), sense fills.
- **Pomier, Isabel.** Veïna de Sant Martin de Valmaron (Cantal, França), casada amb Antonio Moria, també de Sant

⁹ AML, Estadística. Censos i enquestes, carpeta 1791: «Matrícula de extranjeros», caixa 1607. Llista d'estrangers; llistes auxiliars.

¹⁰ AML, Estadística. Censos i enquestes, carpeta 1791: «Matrícula de extranjeros», caixa 1607. Juraments.

Martin, no tenen fills.

- **Portal, Margarita.** De Sheishan (Gers, França), casada amb Jacinto Varò, de la mateixa població, tenen un fill.
- **Troncás, Madalena.** Francesa, casada amb Jorge Moria, de Sant Martin de Valmaron (Cantal, França), tenen quatre fills.
- **Ubach, Cecília.** Catalana de Peramola (Alt Urgell), casada amb Antonio Guiño, de Milà (Llombardia, Itàlia), no tenen fills.
- **Ubach, Francisca.** Catalana de Peramola (Alt Urgell), casada amb Miguel Lora, de Chambery (Savoia, França), tenen un fill.
- **Varau, M^a.** Catalana de Gòsol (Berguedà), casada amb Pedro Osiau, de Campbernat (Alta Garona, França), tenen dos fills. També documentada amb la forma *Barau*.
- **Vastida, Mª Ana.** De Sant Martin de Valmaron (Cantal, França), on resideix, casada amb Francisco Metge, de la mateixa població, tenen tres fills, dos residents amb la mare i un amb el pare.¹¹
- **Vefarà, Madalena.** Francesa, casada amb Pedro Pomier, de Sant Martin de Valmaron (Cantal, França), amb dos fills. Sembla que és de la mateixa població que el marit.

ESTUDI I CONCLUSIONS

En el curt període estudiat veiem una gran estabilitat pel que fa al nombre d'estrangers que només representaven una minsa proporció dels habitats de Lleida (0,6-0,7%; sobre l'1%, si tenim en compte esposes i fills). Tot i així, era un percentatge que més que doblava la mitjana estatal del 1791 (0,27%), encara que altres xifres, incloent els membres estimats de la unitat familiar, parlen d'un 0,7% només pel que fa als francesos (AMALRIC 2003: 35). Gairebé la totalitat d'aquests immigrants van optar per jurar vassallatge al rei d'Espanya, cosa que els permetia, almenys teòricament, continuar amb la seva vida i ocupacions de manera gairebé normal i, encara més teòricament, esdevenir espanyols amb tots els drets.

Pel que fa a la procedència, no hi ha variacions sensibles respecte a les dades de 1791, amb una majoria de súbdits occitans del rei de França i de residents a la zona itàlica septentrional.¹² Les incorporacions de 1792 per manca de dades documentals no permeten afinar tant quant a la zona de procedència francesa o italiana, però això no ha de fer variar els percentatges regionals de 1791 de forma significativa. Els de procedència cantalesa, anomenats «indians francesos» o «espanyols d'Alvèrnia», sem-

bla que responen a un fenomen d'emigració gairebé obligatòria en un període de la vida per als naturals d'aquella regió que es beneficien d'una xarxa migratòria duradora (SALAS 2003: 147), a més de formar grups bastant compactes units per nexes familiars, professionals i de procedència, amb possibles retorns periòdics a la terra d'origen. Aquesta immigració de la zona alvernesa ja està documentada a casa nostra almenys des del segle XV i als segles XVII i XVIII es tenia per una de les regions de més emigració de França (NADAL i GIRALT 2000: 215-217). Segurament, els d'altres procedències, com els de l'àrea pirinenca, respondrien més a temes d'estricta necessitat econòmica i sobrepoblació. En tot cas, les circumstàncies econòmiques, més o menys peremptòries, devien ser les majoritàries per a tota aquesta immigració.

En el curt període estudiat veiem una gran estabilitat pel que fa al nombre d'estrangers que només representaven una minsa proporció dels habitats de Lleida.

Hem de tenir en compte, a més, que el segle XVIII és una època de gran influència dels naturals de França en el comerç, els quals són acusats per la gent d'aquí de vendre gairebé exclusivament productes del regne veí (SALAS 2003: 145-147).

La Revolució Francesa no va provocar l'arribada massiva de refugiats a Lleida, ni tampoc no tenim constància que hi hagués cap membre del clergat entre els nouvinguts, contràriament al que va succeir en altres zones com a Sabadell (MARCÉ 1988). Tanmateix, potser podria derivar del procés revolucionari l'estada a Lleida d'un membre de la petita noblesa, el baró de Tesan, i d'un militar, el coronel Jaime Rodou, que consten com a refugiats el 1793.

Pel que fa a l'estat civil, els estrangers de Lleida es repartien gairebé meitat per meitat entre els solters i els casats o vidus. Les seves esposes es repartien també quasi al 50% entre les que eren d'origen estranger o de l'estat. Les d'origen estranger acostumen a ser de la mateixa localitat o zona propera dels marits i aproximadament la meitat encara hi resideixen. Pel que fa a les altres, gairebé totes són catalanes, algunes de Lleida mateix. Sorpren una mica

¹¹ AML, Estadística. Censos i enquestes, carpeta 1791: «Matrícula de extranjeros», caixa 1607. Juraments.

¹² En altres zones la distribució era sensiblement diferent. Així, el 1791, a Galícia, els estrangers es dividien principalment entre francesos (35,2%), portuguesos (32,5%) i italians (21,4%) (SALAS 2004: 173).

que entre les catalanes de les quals coneixem l'origen només en trobem dues de Lleida i la resta es reparteix per diferents poblacions (Àger?, Barcelona, Peramola, Gósol i Vinaixa). No creiem que aquest fet respongui a la composició demogràfica de la Lleida del moment i, potser, és un indicatiu de les poblacions de pas dels immigrants o de la seva dificultat d'accés al mercat matrimonial, que faria que es casessin amb dones de baix nivell econòmic arribades per qüestions laborals a la ciutat.

La majoria dels fills dels estrangers, sobre les dues terceres parts, són de mare també estrangera. Caldria estudiar si aquest fet pot indicar que aquests forasters tenien un accés més difícil al mercat matrimonial local i aconseguien esposes d'una edat mitjana més elevada que la resta de la població, cosa que influiria en la capacitat reproductiva.

És a dir, resumint, el col·lectiu estranger a la Lleida de 1791-93 (bàsicament occitans i nord-itàlics, de llengües gal·loromàniques properes al català) era un grup numèricament reduït i bastant compacte que només marginalment es veu afectat pels fets revolucionaris francesos de l'època, en part arrelat al territori per matrimoni, fills, feina, negocis i anys de residència, però, per altra banda, amb una part important d'individus solters o amb esposa i descendència al seu lloc d'origen, cosa que podria indicar un previsible desig de retorn. Per altra banda, Lleida, pel que fa al col·lectiu immigrant occità majoritari, tot sembla indicar que segueix la tònica general a Catalunya que indica que durant els segles XVI-XVII aquesta immigració és relativament quantiosa, territorialment bastant generalitzada i en bona part no especialitzada, per passar a ser, ja al segle XVIII, minoritària, urbana i força especialitzada.

BIBLIOGRAFIA

AMALRIC (2003): Jean Pierre Amalric, «Franceses en tierras de España: una presencia mediadora en el antiguo régimen», dins *Los extranjeros en la España moderna*, vol. I, Madrid, Ministerio de Ciencia e Innovación, p. 23-37.

ARBÓS (2018): Santi Arbós Gabarró, «Els estrangers a la Lleida de 1791», *Shikar*, 5, p. 122-127.

GONZÁLEZ (1997): Jesús Manuel González Beltrán, «Legislación sobre extranjeros a finales del siglo XVIII», *Trocadero*, 8-9, p. 103-118.

MARCÉ (1988): M. Concepció Marcé, «La immigració francesa a Sabadell a la darrer part del segle XVIII», *Arraona*, 2 (3a època), p. 27-34.

MOREU-REY (1959): Enric Moreu-Rey, *Els immigrants francesos a Barcelona (segles XVI a XVIII)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

NADAL i GIRALT (2000): Jordi Nadal i Emili Giralt, *Immigració i redreç demogràfic: Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Vic, Eumo Editorial.

SALAS (2003): José Antonio Salas, «Buscando vivir en la ciudad: trayectorias de inmigrantes franceses en los siglos XVII y XVIII», *Revista de Demografía Histórica*, 21 (fasc. I), p. 141-165.

SALAS (2004): José Antonio Salas, «Inmigrantes en una tierra de emigración: extranjeros en Galicia en la segunda mitad del siglo XVIII», *OHM: Obradoiro de Historia Moderna*, 13, p. 163-194.

SALAS i JARQUE (1988): José Antonio Salas Ausens i Encarna Jarque Martínez, «Extranjeros en España en la segunda mitad del siglo XVIII», dins *Coloquio Internacional Carlos III y su siglo*, Madrid, Universidad Complutense, vol. 2, p. 985-997.